

Аналіз факторів та сучасних загроз інформаційній безпеці держави у контексті забезпечення національної безпеки України

Analysis of factors and modern threats to the information security of the state in the context of ensuring the national security of Ukraine

Олександр Федченко * 1 A

*Corresponding author: начальник відділу, e-mail: fedandd1970@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2514-978X

Oleksandr Fedchenko * 1 A

*Corresponding author: chief of section, e-mail: fedandd1970@gmail.com, ORCID: 000-0002-2514-978X

^A Центральний науково-дослідний інституту збройних Сил України, м. Київ, Україна^A Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Received: June 15, 2022 | Revised: June 27, 2022 | Accepted: June 30, 2022

DOI: 10.33445/sds.2022.12.3.11

Мета роботи: проведення аналізу актуальних загроз національній безпеці України в інформаційній сфері, визначення перспективних заходів протидії для її забезпечення.

Дизайн/Метод/Підхід дослідження: проведено дослідження базується на використанні загальнонаукових методів: аналізу, синтезу, порівняння, систематизації, узагальнення та формалізації.

Результати дослідження: проаналізовано внутрішні та зовнішні інформаційні загрози національній безпеці України та запропоновано підходи щодо забезпечення процесу безперервності функціонування системи інформаційної безпеки держави.

Теоретична цінність дослідження: полягає у запропонованій систематизації та класифікації сучасних загроз інформаційній безпеці в умовах російсько-української війни.

Майбутні дослідження: перспективними напрямками подальших наукових досліджень можуть бути – розроблення методичного апарату для оцінювання рівня загроз інформаційній безпеці та вивчення їх впливу на воєнну та національну безпеку, а також обґрунтування рекомендацій щодо комплексних заходів із протидії цим загрозам.

Тип статті: описовий та теоретико-узагальнюючий.

Ключові слова: безпека, держава, політика, інформація, війна.

Purpose: analysis of current threats to Ukraine's national security in the information sphere, determination of prospective countermeasures to ensure it.

Research/Method/Approach: the conducted research is based on the use of general scientific methods: analysis, synthesis, comparison, systematization, generalization and formalization.

Findings: analyzed internal and external information threats to the national security of Ukraine and proposed approaches to ensure the continuity of the state information security system.

Theoretical implications: of the study lies in the proposed systematization and classification of modern threats to information security in the conditions of the Russian-Ukrainian war.

Future research: promising areas of further scientific research can be the development of a methodological apparatus for assessing the level of threats to information security and studying their impact on military and national security, as well as substantiating recommendations for comprehensive measures to counter these threats.

Papertype: descriptive and theoretical-generalizing.

Key words: security, state, politics, information, war.

1. Вступ

Державна інформаційна політика є важливою складовою зовнішньої і внутрішньої політики країни та охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства. Бурхливий розвиток інформаційної сфери супроводжується появою принципово нових загроз інтересам особистості, суспільства, держави та її національній безпеці. У статті розглянуто складові державної інформаційної політики щодо забезпечення інформаційної безпеки країни, проаналізовано внутрішні та зовнішні інформаційні загрози національній безпеці України та шляхи гарантування інформаційної безпеки країни. Інформаційна безпека розглядається як складова національної безпеки країни, а також як глобальна проблема захисту інформації, інформаційного простору, інформаційного суверенітету країни та інформаційного забезпечення ухвалення урядових рішень.

2. Теоретичні основи дослідження

Питання щодо важливості захисту інформаційної безпеки зазначається в Конституції України:

“Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу” [1].

У Законі України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки” визначено, що інформаційна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого запобігається завдання шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [2].

Інформаційна безпека є складним, системним, багаторівневим явищем, на стан і перспективи розвитку якого мають безпосередній вплив зовнішні та внутрішні чинники, найважливішими з яких є: політична обстановка у світі; наявність потенційних зовнішніх і внутрішніх загроз; стан і рівень інформаційно-комунікаційного розвитку країни; внутрішньополітична обстановка в державі.

Сучасний стан проблеми забезпечення інформаційної безпеки, зокрема в Україні, характеризується активними спробами розвитку відповідних теоретичних засад, про що свідчать численні публікації в наукових виданнях. Серед вітчизняних учених і фахівців цій проблемі приділено увагу в роботах О. Юдіна, В. Богуша, В. Горбуліна, В. Остроухова, М. Присяжнюка, В. Толубка, Г. Почепцова, В. Петрика, О. Левченка [3-9] та ін.

3. Постановка проблеми

Останнім часом питання щодо забезпечення інформаційної безпеки набувають все більшого значення, особливо з урахуванням російсько-української війни, де інформаційний вплив є одним із основних. Водночас, досі не існує єдиного погляду на інформаційну безпеку, тому актуальним питанням є аналіз та класифікація факторів які впливають на неї, а також систематизація загроз інформаційній безпеці.

4. Результати

Інформаційна безпека є однією з основних складових частин національної безпеки країни, її забезпечення, завдяки послідовній реалізації та бездоганно сформульованій інформаційній стратегії, значною мірою сприяло б забезпеченню досягнення успіхів у вирішенні проблемних питань у політичній, військово-політичній, військовій, соціальній, економічній, екологічній та інших сферах діяльності держави.

Загалом, основні напрями діяльності із забезпечення інформаційної безпеки держави – це значний комплекс заходів, якими слід вважати:

- розвиток науково-практичних основ інформаційної безпеки;
- розвиток законодавчої та нормативно-правової бази забезпечення інформаційної безпеки;
- розроблення концептуальних, нормативно-правових та організаційно-методичних документів, що забезпечують збереження і розвиток інформаційних ресурсів;
- формування правового статусу суб'єктів системи інформаційної безпеки;
- розроблення законодавчих і нормативних актів, що регулюють порядок ліквідації наслідків загроз інформаційній безпеці;
- удосконалення організації форм і методів запобігання і нейтралізації загроз інформаційній безпеці;
- розвиток сучасних методів забезпечення інформаційної безпеки [10].

Загрози національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері визначено у Стратегіях національної безпеки та інформаційної безпеки України, затверджених, відповідно, Указами Президента України від 14.09.2020 № 392/2020 та від 28.12.2021 № 685/2021.

Слід зазначити, що Стратегією інформаційної безпеки України перше введено в офіційний обіг термін «інформаційна безпека України» – складова частина національної безпеки України, стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до достовірної та об'єктивної інформації, існує ефективна система захисту і протидії завданню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі скоординоване поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних операцій, несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом.

Зокрема, у Стратегії визначено такі загрози, що є актуальними в сучасних умовах:

- глобальні виклики та загрози для інформаційної безпеки:
 - збільшення кількості глобальних дезінформаційних кампаній;
 - інформаційна політика Російської Федерації – загроза не лише для України, а й для інших демократичних держав;
 - соціальні мережі як суб'єкти впливу в інформаційному просторі;
 - недостатній рівень медіа-грамотності (медіа-культури) в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій;
- національні виклики та загрози для інформаційної безпеки:
 - інформаційний вплив Російської Федерації як держави-агресора на населення України;
 - інформаційне домінування Російської Федерації як держави-агресора на тимчасово окупованих територіях України;
 - обмежені можливості реагувати на дезінформаційні кампанії;
 - несформованість системи стратегічних комунікацій;
 - недосконалість регулювання відносин у сфері інформаційної діяльності та захисту професійної діяльності журналістів;
 - спроби маніпуляції свідомістю громадян України щодо європейської та євроатлантичної інтеграції України;
 - доступ до інформації на місцевому рівні;
 - недостатній рівень інформаційної культури та медіа-грамотності у суспільстві для протидії маніпулятивним та інформаційним впливам [11].

Поряд із цим, Стратегія національної безпеки України сучасними загрозами для національної безпеки України в інформаційній сфері визначила:

- стрімкі технологічні зміни та зростання ролі інформаційних технологій у всіх сферах суспільного життя;
- застосування Росією інформаційної «зброї» у поєднанні з енергетичною для зміцнення позицій у Європі, її намагання впливати на внутрішню ситуацію у європейських державах, підживлення триваючих конфліктів, збільшення військової присутності у Східній Європі;
- продовження Російською Федерацією гібридної війни проти України шляхом системного застосування інформаційно-психологічних, кібернетичних, політичних, економічних і воєнних засобів для відновлення свого впливу на неї;

- внутрішню і зовнішню деструктивну пропаганду, що розпалює ворожнечу, провокує конфлікти, підриває суспільну єдність, використовуючи суспільні суперечності в умовах відсутності цілісної інформаційної політики держави, слабкості системи стратегічних комунікацій;

- недостатню ефективність державних органів, що ускладнює вироблення і реалізацію державою ефективної політики (зокрема в інформаційній сфері), є джерелом загроз незалежності України, її суверенітету і демократії;

- посилення загроз для критичної інформаційної інфраструктури, пов'язаних із погіршенням її технічного стану, відсутністю інвестицій в її оновлення та розвиток, несанкціонованим втручанням у її функціонування, зокрема фізичним і кібернетичним, триваючими бойовими діями, а також тимчасовою окупацією частини території України [12].

Нині актуальними залишаються такі загрози національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері:

- здійснення спеціальних інформаційних операцій, спрямованих на підриив обороноздатності, деморалізацію особового складу Збройних Сил України та інших військових формувань, провокування екстремістських проявів, підживлення панічних настроїв, загострення і дестабілізацію суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації, розпалювання міжетнічних і міжконфесійних конфліктів в Україні;

- проведення державою-агресором спеціальних інформаційних операцій в інших державах з метою створення негативного іміджу України у світі;

- інформаційна експансія держави-агресора та контрольованих нею структур, зокрема шляхом розширення власної інформаційної інфраструктури на території України та в інших державах;

- недостатня розвиненість національної інформаційної інфраструктури, що обмежує можливості України ефективно протидіяти інформаційній агресії та проактивно діяти в інформаційній сфері для реалізації національних інтересів України;

- неефективність державної інформаційної політики, недосконалість законодавства стосовно регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері, невизначеність стратегічного наративу, недостатній рівень медіа-культури суспільства;

- поширення закликів до радикальних дій, пропаганда ізоляціоністських та автономістських концепцій співіснування регіонів в Україні [13].

У загальному випадку загрози інформаційній безпеці можна розділити зовнішні та внутрішні. При цьому, серед зовнішніх загроз найбільшу небезпеку становлять:

- інформаційний вплив іноземних політичних, економічних, військових та інформаційних структур на розроблення і реалізацію стратегії зовнішньої політики України;

- поширення за кордоном дезінформації про зовнішню політику України;

- порушення прав громадян України і юридичних осіб в інформаційній сфері за кордоном;

- спроби несанкціонованого доступу до інформації і впливу на інформаційні ресурси, інформаційну інфраструктуру органів державної влади, що реалізують зовнішню політику України, українських представництв і організацій за кордоном, представництв України при міжнародних організаціях.

Основними внутрішніми загрозами інформаційній безпеці України є:

- корупція;

- порушення з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування Конституції й законів держави, прав і свобод людини й громадянина;

- переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними;

- прояви моральної та духовної деградації суспільства;

- науково-технологічне відставання від розвинених країн; нерозвиненість внутрішнього ринку високотехнологічної продукції та відсутність його ефективного захисту від іноземної технічної і технологічної експансії;

- від'їзд учених, фахівців, кваліфікованої робочої сили за межі країни;
- прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації;
- поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії;
- комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм;
- прагнення маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації [14].

Система загроз інформаційній безпеці, як складовій національної безпеки, має комплексний характер і в загальному вигляді містить:

- загрози безпеці інформації та інформаційної інфраструктури;
- загрози безпеці суб'єктів інформаційної сфери й соціальних зв'язків між ними від інформаційних впливів;
- загрози належному порядку реалізації прав та інтересів суб'єктів інформаційної сфери [15].

При цьому перелік загроз національній безпеці України в інформаційній сфері потребує уточнення та конкретизації у відповідних профільних стратегіях, які мають періодично розроблятися відповідно до актуальних викликів та загроз.

Слід зазначити, що реалізацію державної інформаційної політики України потрібно здійснювати з метою забезпечення єдиного розуміння її офіційної позиції, процесів та подій, які відбуваються як в Україні, так і за її межами, задоволення національних інтересів держави, а також чіткого позиціонування України у світі.

Для забезпечення інформаційної безпеки та створення відповідних умов необхідно визначити низку основних завдань з реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України, таких як:

- забезпечення постійного об'єктивного моніторингу інформаційного простору (внутрішнього та зовнішнього), систематичний аналіз результатів моніторингу;
- скоординована діяльність в інформаційному просторі всіх державних інституцій України;
- реалізація принципів та методології стратегічних комунікацій усіма державними інституціями, які здійснюють інформаційну діяльність;
- виявлення, оцінювання та прогнозування наслідків загроз національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері;
- протидія зовнішнім інформаційним впливам на населення України, зокрема на воєнно-політичне керівництво, особовий склад усіх складових сектора безпеки і оборони України;
- захист об'єктів критичної інформаційної інфраструктури України (зокрема від кібератак);
- підвищення медіа-грамотності населення України [16].

5. Висновки

Таким чином, проведений аналіз дозволив визначити основні фактори, що впливають на інформаційну безпеку держави, та систематизувати основні загрози інформаційній безпеці з урахуванням російсько-української війни, а також окреслити можливі шляхи протидії цим загрозам. Подальшими напрямками досліджень можуть бути – розроблення методичного апарату для оцінювання рівня загроз інформаційній безпеці та вивчення їх впливу на воєнну та національну безпеку, а також обґрунтування рекомендацій щодо комплексних заходів із

протидії цим загрозам.

6. Фінансування

Це дослідження не отримало конкретної фінансової підтримки.

7. Конкуруючі інтереси

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів.

Список використаних джерел

References

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки. Закон України від 09 січня 2007 року № 537-V. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16?find=1&text=%E1%E5%E7%E>.
3. Інформаційна безпека держави: навчальний посібник. О. К. Юдін, В. М. Богуш. Харків: Консум, 2005. 576 стор.
4. Проблеми захисту інформаційного простору України: монографія. В. П. Горбулін, М. М. Биченок / Ін-т проблем нац. безпеки. Київ: Інтертехнологія, 2009. 136 стор.
5. Інформаційна безпека: підручник. В. В. Остроухов, М. М. Присяжнюк, О. І. Фармагей, М. М. Чеховська та ін. Під ред. В. В. Остроухова. Київ: Ліра-К, 2021. 412 стор.
6. Інформаційна безпека держави у контексті протидії інформаційним війнам: навчальний посібник. За ред. В. Б. Толубка. Київ: НАОУ, 2004. 315 с.
7. Почепцов Г. Г. Інформаційна політика: навчальний посібник. Київ: Знання, 2008. 663 с.
8. Забезпечення інформаційної безпеки держави: підручник. В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Д. С. Мельник та ін.; за заг. ред. О. А. Семченка. Київ: ПАТ «Віпол», 2015. 672 с.
9. Система забезпечення інформаційної безпеки держави у воєнній сфері:
1. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. Available from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Pro Osnovni zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini na 2007–2015 roky: Zakon Ukrainy vid 09 sichnia 2007 r. № 537-V. Available from : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16?find=1&text=%E1%E5%E7%E>.
3. Informatsiina bezpeka derzhavy: navch. posibnyk / O. K. Yudin, V. M. Bohush. – Kharkiv: Konsum, 2005. 576 s.
4. Problemy zakhystu informatsiinoho prostoru Ukrainy: Monohrafiia / V. P. Horbulin, M. M. Bychenok / In-t probl. nats. bezpeky. Kyiv: Intertekhnolohiia, 2009. – 136 s.
5. Informatsiina bezpeka: pidruchnyk / [V. V. Ostroukhov, M. M. Prysiazhniuk, O. I. Farmahei, M. M. Chekhovska ta in.]; pid red. V. V. Ostroukhova. Kyiv: Lira-K, 2021. 412 s.
6. Informatsiina bezpeka derzhavy u konteksti protydii informatsiynym viinam. Navchalnyi posibnyk / [za red. V. B. Tolubka]. Kyiv: NAOU. 2004. 315 s.
7. Pocheptsov H.H. Informatsiina polityka: Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Znannia, 2008. 663 s.
8. Zabezpechennia informatsiinoi bezpeky derzhavy: pidruchnyk / V. M. Petryk, M. M. Prysiazhniuk, D. S. Melnyk ta in. // za zah. red. O. A. Semchenka. Kyiv: PAT «Vipol», 2015. 672 s.
9. Systema zabezpechennia informatsiinoi bezpeky derzhavy u voiennoi sferi: osnovy pobudovy ta funktsionuvannia:

- основи побудови та функціонування: монографія. О. В. Левченко. Житомир: Вид. «Євро-Волинь», 2021. 172 с.
10. Домарев В. В. Безпека інформаційних технологій. Методологія створення систем захисту. URL: <http://domarev.kiev.ua>.
11. Про Стратегію інформаційної безпеки. Указ Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>.
12. Про Стратегію національної безпеки України. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року. Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
13. Про затвердження Доктрини інформаційної безпеки України. Указ Президента України від 25.02.2017 № 47/2017. Офіційний вісник України. 2017. № 20. Ст. 554.
14. Нашинець-Наумова А. Ю. Інформаційна безпека: питання правового регулювання: монографія. Київ: Видавничий дім "Гельветика", 2017. 168 с.
15. Мельник Д. С. Актуальні загрози національній безпеці України в інформаційній сфері: питання визначення та протидії. Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. 2021. № 1–3 (31–33). С. 16–27.
16. Войтко О. В., Солонніков В. Г. Державна інформаційна політика – основа забезпечення інформаційної безпеки в умовах гібридної війни // XII Всеукраїнська науково-практична конференція. Збірник тез наукових доповідей (Київ, 26.03.2021). URL: https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_57_53218641.pdf
- monohrafiia / O. V. Levchenko. – Zhytomyr: Vydavets PP «Yevro-Volyn», 2021. – 172 s.
10. Domarev V. V. Bezpeka informatsiynykh tekhnolohii. Metodolohiia stvorennia system zakhystu. Available from : <http://domarev.kiev.ua>
11. Pro Stratehiiu informatsiinoi bezpeky: Ukaz Prezydenta Ukrainy 28 hrudnia 2021 roku № 685/2021. Available from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>
12. Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy : Rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku № 392/2020. Available from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
13. Pro zatverdzhennia Doktryny informatsiinoi bezpeky Ukrainy : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25.02.2017 № 47/2017. Ofitsiyni visnyk Ukrainy. 2017. № 20. St. 554.
14. Nashynets-Naumova A. Iu. Informatsiina bezpeka: pytannia pravovoho rehuliuвання: monohrafiia / A. Iu. Nashynets-Naumova. Kyiv: Vydavnychiy dim "Helvetyka", 2017. 168 s.
15. Melnyk D. S., Aktualni zahrozy natsionalni bezpetsi Ukrainy v informatsiinii sferi: pytannia vyznachennia ta protydii. *Informatsiina bezpeka liudyny, suspilstva, derzhavy*. 2021. № 1–3 (31–33) s. 16–27.
16. Voitko O. V., Solonnikov V. H. Derzhavna informatsiina polityka osnova zabezpechennia informatsiinoi bezpeky v umovakh hibrydnoi viiny // XII Vseukrainska nauково-praktychna konferentsiia. Zbirnyk tez naukovykh dopovidei (Kyiv, 26.03.2021). Elektronne vydannia. Available from : https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_57_53218641.pdf